

SPIS TREŚCI

EUROPA I POLSKA W XVI WIEKU

Czas wielkich wypraw i odkryć geograficznych	9
Renesans we Włoszech i w innych krajach europejskich	13
Reformacja i kontrreformacja	17
Gospodarka europejska w XVI w.	21
Początki demokracji szlacheckiej w Polsce	23
Rozwój gospodarczy Rzeczypospolitej w XVI wieku	25
Powstanie folwarku szlacheckiego	25
Miasta i rzemiosło w Polsce	26
Ostateczna likwidacja państwa zakonnego	26
Ruch egzekucyjny	27
Unia lubelska	28
Pierwsze wolne elekcje	29
Elekcja Henryka Walezego	29
Elekcja Stefana Batorego (1576–1586)	31
Wojna z Rosją	31
Kultura odrodzenia w Polsce	31
Reformacja i kontrreformacja w Polsce	36

EUROPA I POLSKA W XVII WIEKU

Rządy absolutne we Francji w XVII wieku	43
Monarchia parlamentarna w Anglii	44
Rzeczpospolita w XVII wieku	45
Królowie z dynastii Wazów	45
Wojny ze Szwecją	46
Unia brzeska	47
Wojny z Rosją	47
Wojny z Turcją	48
Powstanie kozackie	49
Potop szwedzki	52
Jan III Sobieski i wojny z Turcją w 2. połowie XVII wieku	54
Barok w Polsce	56

ŚWIAT I POLSKA W XVIII WIEKU

Rosja	63

Wojna północna	64
Prusy	64
Austria	65
Rewolucja przemysłowa w Anglii	65
Oświecenie	66
Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych	67
Wielka Rewolucja Francuska	70
Czasy saskie w Polsce	74
August II Mocny	74
August III Sas	76
Próby naprawy Rzeczypospolitej w czasach saskich	78
Panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego	80
Elekcja pod nadzorem wojsk rosyjskich	80
Konfederacja barska	82
I rozbiór Rzeczypospolitej	83
Przemiany gospodarcze, społeczne i kulturalne za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego	85
Sejm Czteroletni i Konstytucja 3 maja	88
Wojna z Rosją w obronie konstytucji	91
II rozbiór Rzeczypospolitej	92
Powstanie kościuszkowskie	93
III rozbiór Rzeczypospolitej	95

EUROPA I ZIEMIE POLSKIE W XIX WIEKU

Okres napoleoński	101
Kongres wiedeński	104
Święte Przymierze	105
Wiosna Ludów w Europie	106
Francja	107
Półwysep Apeniński	107
Niemcy	108
Cesarstwo austriackie	108
Przemiany społeczne i gospodarcze w 1 połowie XIX wieku w Europie	109
Napoleon a sprawa polska	114
Księstwo Warszawskie	115
Królestwo Polskie 1815–1830	117
Powstanie listopadowe	120

Noc Listopadowa	120
Wojna z Rosją w 1831 r.	121
Wielka Emigracja	123
Powstanie krakowskie	125
Wiosna Ludów na ziemiach polskich	126
Zabór pruski	126
Zabór austriacki – Galicja	127
Powstanie styczniowe	127
Zaborcy wobec społeczeństwa polskiego po klęsce powstania	132
Zabór rosyjski	132
Zabór pruski	133
Zabór austriacki	134
W obronie mowy i ziemi ojczystej	135
Twórcy nauki i kultury polskiej w okresie niewoli	137

EUROPA I ŚWIAT NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

Przemiany polityczne i społeczno-gospodarcze	143
Zjednoczenie Włoch	143
Zjednoczenie Niemiec	143
Przewrót w technice i gospodarce światowej na przełomie XIX i XX wieku	145
Rozwój nauki	147
Kolonializm	148
Powstanie nowoczesnych ruchów politycznych	150
Organizacja państwa	150
Powstanie partii politycznych	151
Przemiany gospodarcze na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku	153
Partie i stronnictwa polityczne na ziemiach polskich	155
Partie robotnicze	155
Początki ruchu ludowego	156
Powstanie obozu narodowego	157
Wydarzenia rewolucyjne lat 1905–1907 w Rosji i na ziemiach polskich	158
Rewolucja w Rosji	158
Rewolucja na ziemiach polskich	160
Słowniczek terminów z historii	163

CZAS WIELKICH WYPRAW I ODKRYĆ GEOGRAFICZNYCH

Najbardziej na zachód wysuniętą częścią Europy jest Półwysep Iberyjski. W VIII wieku Półwysep Iberyjski opanowali Arabowie. W wyniku prowadzonych z nimi długoletnich wojen ukształtowały się w tej części świata dwa nowe państwa: **Portugalia** i **Hiszpania**. Portugalia jako jednolite państwo istniała już w XII wieku. W pozostałej części półwyspu pojawiło się wiele mniejszych i większych państw, z których najsilniejszymi w XV wieku były Kastylia i Aragonia. Ich zjednoczenie na przełomie XV i XVI wieku dało początek królestwu Hiszpanii.

U schyłku średniowiecza zachwiała się struktura społeczna oparta na systemie lennym. Przyczyny kryzysu to:

- epidemia dżumy, „czarna śmierć”, która przeszła przez Europę w połowie XIV w.,
- brak ludzi do uprawy roli,
- spadek dochodów rycerstwa żyjącego z pracy chłopów,
- uniezależnienie się części chłopów, którzy zamieszkali w miastach.

W wyniku tych wydarzeń właściciele ziemscy stopniowo zwalniali chłopów z pańszczyzny i składania danin. Wprowadzono czynsz, czyli z góry ustaloną należność za użytkowanie ziemi w pieniądzech lub naturze.

Kościół, który był podporą systemu feudalnego, zaczął tracić autorytet. Przyczyniły się do tego: bezsilność wobec zarazy, zepsucie moralne części kleru oraz fakt, że Kościół, który sam posiadał duże majątki feudalne, nie wykazywał zainteresowania położeniem warstw ubogich, nie dążył do zmian.

Niektóre miasta uwolniły się od zależności feudalnych – stały się niezależne. Powstały republiki miejskie: Wenecja, Genua. Nastąpił rozkwit rzemiosła i handlu. Upowszechniła się gospodarka pieniężna (pieniądz stał się miernikiem wartości towaru). Wzrosło znaczenie kupców, którzy stawali się bogatsi od monarchów.

Szybko bogaciły się całe miasta i kraje europejskie, szczególnie te, przez które przebiegały ważne szlaki handlowe. Niezwykle ważną sprawą była wówczas wymiana handlowa między Europą a Azją. Z Indii sprowadzano wiele cennych towarów, które były nieosiągalne w Europie. Dotyczyło to przede wszystkim różnego rodzaju przypraw oraz tkanin.

Kiedy na pograniczu obydwu kontynentów wyrosło potężne państwo tureckie, droga do Indii stała się dla kupców bardzo trudna i niebezpiecz-

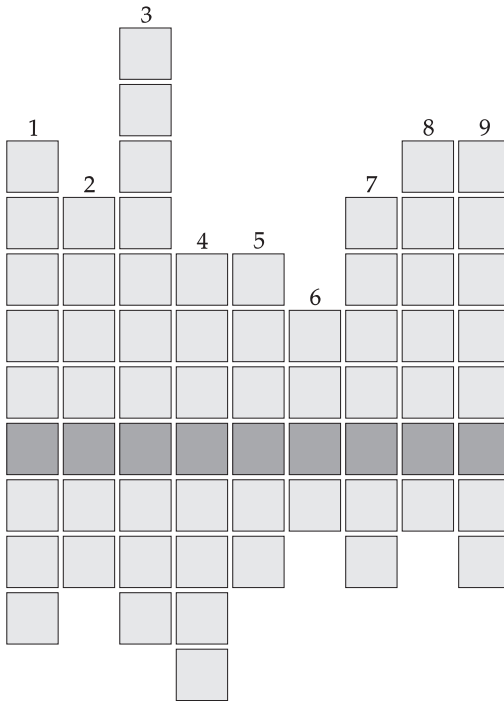
Obcy i polscy mistrzowie polskiego renesansu

Imię i nazwisko twórcy	Lata życia, narodowość	Dziedzina nauki lub sztuki	Najważniejsze dzieła
Franciszek Florentczyk	?–1506 Włoch, od 1502 r. w Polsce	architekt	Nisza nagrobka Jana Olbrachta w wawelskiej katedrze. Przebudowa zamku królewskiego na Wawelu.
Bartolomeo Berrecci	1480–1537 Włoch, od 1516 r. w Polsce	architekt, rzeźbiarz	Prace przy przebudowie zamku królewskiego na Wawelu. Budowa kaplicy Zygmuntowskiej.
Jan Maria Padovano	1493–1574 Włoch	rzeźbiarz, architekt	Prace przy odbudowie po pożarze krakowskich Sukiennic. Nagrobki biskupów w katedrze wawelskiej: P. Gamrata, S. Maciejowskiego, P. Tomickiego.
Hans Dürer	1490–1534 Niemiec od 1527 r. w Polsce	malarz	Malowidła ścienne wykonane w komnatach zamku wawelskiego.
Stanisław Samostrzelnik	1485–1541 Polak	malarz	Freski w klasztorze Cystersów w Mogile. Ilustracje modlitewników dla Zygmunta I i Bony. Portret biskupa Tomickiego w kruczkach klasztoru Franciszkanów.
Mikołaj Gomółka	1535–1591 Polak	muzyk i kompozytor	<i>Melodie na Psalterz Polski przez Mikołaja Gomółkę uczynione</i>
Biernat z Lublina	1465–1529 Polak	pisarz i tłumacz	Zbiór bajek – <i>Żywot Ezopa Fryga</i> Modlitewnik – <i>Raj duszny</i>
Mikołaj Rej	1505–1569 Polak	poeta i prozaik	<i>Krótką rozprawa między Panem, Wójtem a Plebanem</i> <i>Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego</i>
Jan Kochanowski	1530–1584 Polak	poeta	Hymn: <i>Czego chcesz od nas, Panie...</i> <i>Pieśni</i> <i>Odprawa posłów greckich</i> <i>Pieśń świętojańska o sobótce</i> <i>Treny</i>

KRZYŻÓWKA NR 1

1. hiszpańskie i portugalskie podboje w Ameryce po 1492 r.
2. inaczej bracia polscy
3. zakład, w którym istniał podział pracy, a produkcję wykonywano ręcznie
4. portugalski żeglarz i podróżnik, w 1519 r. wyruszył na wyprawę dookoła świata
5. kwota z dochodów królewskich przeznaczona na wojsko
6. autor „Utopii”
7. miasto, w którym w latach 1545–1563 odbywał się sobór
8. wybitny polski kompozytor renesansowy
9. kanclerz wielki koronny, hetman wielki koronny, współtwórca polityki polskiej za panowania Batorego

Hasło: sprawował władzę w Polsce w okresie bezkrólewia

BAROK W POLSCE

Słowo barok wywodzi się od hiszpańskiego „*barrueco*”, co oznacza perlę o nieregularnym kształcie. Natomiast włoskie „*barocco*” znaczy tyle co dziwaczny.

Barok – okres w kulturze i styl w sztuce, który ukształtował się między końcem XVI a początkiem XVIII wieku.

Podobnie jak w przypadku renesansu, również początków baroku można się doszukać na Półwyspie Apenińskim. Z krajów włoskich barok rozprzestrzenił się na znaczną część Europy i będącą pod wpływami hiszpańskimi część Ameryki. Rozpowszechnianie barokowej mody zawdzięcza się przede wszystkim kontreformacyjnym decyzjom soboru trydenckiego i działalności zakonu jezuitów. To właśnie z inicjatywy tego zgromadzenia zakonnego czyniono nieustanne starania, aby różnym dziedzinom sztuki nadawać religijne funkcje propagandowe w celu utwierdzania ludzi w wierze katolickiej.

Za wzorcowe dzieło architektoniczne dla stylu barokowego wielu historyków sztuki uznaje kościół jezuitów Il Gesù (czyt. il dżezu) wybudowany w drugiej połowie XVI wieku w Rzymie. Stał się on wzorem do naśladowania dla budowniczych większości kościołów w ówczesnym katolickim świecie.

Barokowe kościoły to budowle okazałe, o niezwykle oryginalnych i urozmaiconych kształtach. Ich elewacje, czyli ściany zewnętrzne są bogato zdobione kolumnami, gzymsami, płaskorzeźbami. Od góry zwieńczają je charakterystyczne dla tego stylu wieże lub kopuły.

Wnętrza tego typu świątyń są dobrze oświetlone i mienia się od różnego rodzaju dekoracji. Zdobią je rzeźby, malowidła ścienne, obrazy, sztukaterie, kolumny, gzymsy, płaskorzeźby. Bogactwo i przepych podkreśla zazwyczaj duża ilość złocień, widocznych zwłaszcza w ołtarzach głównych i bocznych. Wszystko to, oglądane przy donośnych dźwiękach nagminnie wtedy instalowanych w kościołach organów, musiało robić na wiernych wrażenie. Piękno pomieszane z ogromem i bogactwem miało zadziwiać, ośniewać, onieśmielać i pokazywać potęgę Kościoła.

Obok architektury w baroku rozkwitały również takie dziedziny sztuki, jak literatura i opera. Wybitnym twórcą francuskiego baroku był dramaturg Jean Racine (czyt. rasin), a za twórcę opery uważa się Włocha Claudio Monteverdiego.

OKRES NAPOLEOŃSKI

Wydarzenia rewolucyjne we Francji umożliwiły zrobienie wielkiej kariery politycznej wielu wybitnym ludziom, którzy dzięki wprowadzonej zasadzie równości wszystkich wobec prawa mogli osiągać niezależnie od pochodzenia nawet najwyższe stanowiska państwowe.

Takim człowiekiem był **Napoleon Bonaparte**. Urodził się w 1769 roku na wyspie Korsyce w rodzinie adwokata. Ukończył szkołę wojskową.

Mając dwadzieścia lat brał udział w walkach na Korsyce. W 1793 roku wstąpił do francuskiej armii rewolucyjnej. Wykazał się niebywałymi zdolnościami wojskowymi i w wieku zaledwie 24 lat awansował do stopnia generała. Szczególnie wślawił się przy szturmowaniu zajętego przez Anglików Tulonu. Będąc zwolennikiem jakobinów, miał po ich odsunięciu od władzy spore kłopoty. Został wydalony z wojska i aresztowany. W 1795 roku mógł już jednak powrócić do armii. Powierzono mu dowództwo nad wojskami wewnętrznymi.

W 1796 roku dowodził armią francuską walczącą z Austriakami we Włoszech. Pod jego komendą wojska austriackie szybko zostały pokonane. Dzięki temu Francja odzyskała wpływy w znacznej części Półwyspu Apenińskiego.

W **1798** roku Napoleon uczestniczył we francuskiej wyprawie **do Egiptu**, żeby tam walczyć z Anglikami.

Rządy Dyrektoriatu budziły powszechne niezadowolenie z powodu:

- kryzysu gospodarczego,
- postępującego ubożenia społeczeństwa,
- wprowadzania nowych podatków (np. od drzwi i okien),
- niepowodzenia na froncie,
- przystąpienia Rosji do koalicji antyfrancuskiej.

W tej sytuacji, licząc na swoją popularność i wierność żołnierzy, 9 listopada 1799 r. Napoleon dokonał zamachu stanu. Obalił Dyktoriat i zaprowadził nowe rządy. Na czele państwa stał trzyosobowy Konsulat, w którym Napoleon jako pierwszy konsul sprawował dyktatorską władzę.

Po odniesionych zwycięstwach nad Austrią w latach 1800–1801 miano go w 1802 roku konsulem dożywotnim.

W **1804** roku Napoleon Bonaparte koronował się na **cesarza Francuzów**. Był człowiekiem wojny. W czasie jego rządów zorganizowano wielką armię, którą on osobiście poprowadził w 1805 roku przeciwko Austrii. Znaczna część armii austriackiej poddała się w wyniku bitwy pod **Ulm** 20 X 1805 roku.

ZABÓR AUSTRIACKI – GALICJA

17 marca 1848 roku odbyła się wielka antyaustriacka manifestacja w Krakowie. W mieście został powołany Komitet Narodowy.

Polacy wysunęli żądania wolności słowa, uwłaszczenia chłopów oraz spolszczenia szkół i urzędów. Gubernator Franciszek Stadion chciał powstrzymać chłopów od udziału w rewolucji i nie czekając na decyzję cesarza 22 kwietnia ogłosił uwłaszczenie oraz zniesienie pańszczyzny. Na skutek tego chłopci nie poparli polskich dążeń do niepodległości. Władze austriackie przystąpiły do stłumienia polskiego ruchu.

Wydarzenia w latach 1848–1849 odegrały ogromną rolę w dziejach Europy. Zapoczątkowały gruntownie zmiany polityczne i społeczne, nastąpiło rozbudzenie świadomości narodowej ludów będących pod obcym panowaniem (np. Węgrzy, Czesi). Budowa własnego państwa stała się celem, do którego wytrwale dążyli. Władcy nie mogli cofnąć przemian dokonujących się na wsi. Chłopi w wielu krajach zaczęli brać udział w życiu politycznym (we Francji uzyskali prawa wyborcze). Rozpoczął się proces budowy nowoczesnych państw i społeczeństw współczesnej Europy.

POWSTANIE STYCZNIOWE

Po upadku powstania listopadowego przez 20 lat w Królestwie Polskim obowiązywał stan wojenny, co oznaczało m.in. zakaz wolnego zrzeszania się. Został on zniesiony w okresie wojny Rosji z Turcją (1853–1856, tzw. wojna krymska), ogłoszono też amnestię, z Syberii i carskich więzień do domu po latach zesłania wróciło wielu Polaków. Wojna krymska ujawniła słabość militarną i gospodarczą Rosji i zakończyła się jej klęską. Turcję wspomagały Anglia i Francja, które nie chciały dopuścić do wzmocnienia Rosji na Bałkanach i nad Morzem Śródziemnym.

Polacy mieli nadzieję wykorzystać moment osłabienia Rosji, dążąc do wymuszenia ustępstw na rzecz przywrócenia dawnych swobód. Chłopi oczekiwali zniesienia pańszczyzny i uwłaszczenia (w roku 1861 car wydał zarządzenie o przekazaniu ziemi chłopom za odszkodowaniem dla dziedziców, ale dekret ten nie objął ziem Królestwa Polskiego).

W Rosji, po przegranej wojnie, przeprowadzono szereg reform, mających na celu wzmocnić państwo carów. W Królestwie liczono na zmianę polityki nowego cara, Aleksandra II, w stosunku do Polaków. Niestety, car po przyjeździe do Warszawy nie zapowiedział żadnych zmian: „*Szczęście*

wasze – mówił car – zamyka się tylko w zupełnym zespoleniu z Rosją. Żadnych marzeń, panowie!”

Wiarę w zmianę położenia Polaków budziły wieści o wywalczeniu przez Włochy niepodległości i zjednoczeniu, po pokonaniu wojsk austriackich przy pomocy Francji. Wielu Polaków spodziewało się pomocy Francji w momencie rozpoczęcia walki z carem.

Czy wiesz, że...

Oczekiwania Polaków i nastroje niezadowolenia z polityki carskiej zaczęły się wyrażać w licznych **manifestacjach** patriotycznych (pochodach ulicznych), organizowanych z okazji rocznic narodowych lub ku czci zasłużonych Polaków. Urządzano je od 1860 roku w Warszawie i innych miastach polskich. Pierwszą manifestacją, na której zgromadziły się wielkie tłumy warszawiaków, był pogrzeb generałowej Sowińskiej, wdowy po bohaterskim obrońcy Woli – gen. Józefie Sowińskim. Po raz pierwszy od 30 lat publicznie śpiewano w Warszawie polskie pieśni patriotyczne i niesiono narodowe sztandary. Uczczono także 30 rocznicę wybuchu powstania listopadowego i bitwy pod Olszynką Grochowską, biorąc udział w mszach, procesjach religijnych.

Władze odpowiedziały na te pokojowe pochody represjami, dopuszczając do zabijania przez carskie wojsko uczestników demonstracji. W Królestwie wprowadzono ponownie stan wojenny, wielu Polaków aresztowano, zamykano kościoły, aby uchronić je przed profanacją (zhańbieniem) przez wojska rosyjskie.

Formy walki w Królestwie Polskim w latach 60. XIX wieku: pokojowe manifestacje uliczne, drukowanie tajnych ulotek i odezwo, tworzenie organizacji spiskowych w celu przygotowania powstania narodowego, obchody rocznicowe ważnych wydarzeń, połączone z uczestnictwem w nabożeństwach, noszenie na ubraniach oznak żałoby narodowej.

Aby uspokoić grożące wybuchem nowego powstania nastroje społeczeństwa polskiego, car zgodził się na pewne ustępstwa, które miał wprowadzić **Aleksander Wielopolski**. W tym celu car powierzył mu stanowisko naczelnika Rządu Cywilnego w Królestwie. Aleksander Wielopolski był zwolennikiem współpracy Polaków z carską Rosją, widząc w tym szansę na przeprowadzenie reform i przywrócenie autonomii. Doprowadził do **zreformowania i polonizacji** (wprowadzenie języka polskiego) **szkolnictwa**, założył Szkołę Główną, przywrócił samorząd w Królestwie. Opracował warunki zniesienia pańszczyzny (wysokie oczynszowanie), zadbał o **równouprawienie Żydów** (władze carskie odmawiały Żydom nawet

praw obywatelskich). Społeczeństwo polskie nie darzyło sympatią Wielopolskiego, oskarżając go nawet o zdradę interesów narodowych (przeciwnik ideologii powstańczej).

Przed społeczeństwem w Królestwie zarysowały się dwie drogi dojścia do niezależności:

- walka zbrojna,
- ugoda z carem, do której zmierzały działania Wielopolskiego.

Polacy, pragnący zmiany swojego położenia w Królestwie Polskim, podzielili się na dwa rywalizujące ze sobą obozy polityczne: **białych**, którzy pragnęli autonomii kraju, osiągniętej działaniami legalnymi (pokojowymi), ale odrzucali współpracę z Aleksandrem Wielopolskim; oraz **czerwonych**, dążących do wywołania zbrojnego powstania o niepodległość, połączonego z walką o reformy społeczne.

Obozy polityczne

	Program	Działalność	Skład społeczny i przywódcy
białi	– uzyskanie autonomii drogą pokojową, odroczenie sprawy odzyskania niepodległości na czas późniejszy, – przekazanie ziemi chłopom (chłop miał zapłacić dziedzicowi odszkodowanie, biorąc ziemię na własność), – nadzieje na pomoc Anglii i Francji	W Towarzystwie Rolniczym. Dążenie do ugody z carem za cenę szerokiej autonomii – zjazd ziemiaństwa w 1862 r.	ziemiaństwo, bogata burżuazja, inteligencja (za przywódcę uważano A. Zamoyskiego)
czerwoni	– przygotowanie do powszechnego powstania, obalenie caratu, uwłaszczenie chłopów (odszkodowanie dla dziedziców miało wypłacić skarb państwa), – liczyli na pomoc i współpracę z innymi narodami	– tworzenie tajnych stowarzyszeń, – rozpisanie podatku narodowego na cele powstania, m.in. na zakup broni, – szkolenie wojskowe, agitacja wśród oficerów rosyjskich, – organizacja „<i>tajnego państwa polskiego</i>”: tworzenie tajnej administracji, poczty, drukarni, którymi kierował Komitet Centralny Narodowy, – podjęcie taktyki indywidualnego terroru	inteligencja, ziemiaństwo, studenci, rzemieślnicy, robotnicy warszawscy, Jarosław Dąbrowski Od 1862 wyodrębnienie się prawego, umiarkowanego (A. Giller) i lewego rewolucyjno-demokratycznego skrzydła (Z. Sierakowski, Z. Padlewski, J. Dąbrowski).

Najbardziej rozwiniętą gospodarczo częścią ziem polskich były Góry Śląsk i Wielkopolska w zaborze pruskim oraz Zagłębie Dąbrowskie i okręg łódzki w zaborze rosyjskim.

Przeszkodą w rozwoju gospodarczym ziem polskich na przełomie XIX i XX wieku był podział terytorium między państwa zaborcze. Każdy z trzech regionów Polski działał powiązany ekonomicznie z organizmem gospodarczym danego państwa. Granice celne i różne waluty stały się zaporą w kształtowaniu się polskiego rynku wewnętrznego.

PARTIE I STRONNICTWA POLITYCZNE **NA ZIEMIACH POLSKICH**

PARTIE ROBOTNICZE

Rozwój przemysłu w Królestwie Polskim i zmiany w rolnictwie po 1864 r. spowodowały wzrost liczby robotników zatrudnionych w fabrykach. Warunki życia robotników (proletariatu) były bardzo trudne. Dzień roboczy trwał kilkanaście godzin, a wynagrodzenie za ciężką pracę z trudem wystarczało na skromne wyżywienie.

Robotnicy walczyli o poprawę swego bytu, organizując strajki. Kończyły się one zazwyczaj interwencją policji i wojska, aresztowaniem i zwalnianiem z pracy uczestników strajków. Robotnicy zaczęli więc tworzyć organizacje. W Królestwie zainteresowanie sprawą robotniczą było związane z sytuacją robotników rosyjskich. Wielu Polaków przebywających w Rosji zetknęło się z ideami socjalistycznymi. Do Warszawy przybyła z Rosji grupa konspiratorów, a wśród nich Ludwik Waryński, który pracując w fabryce Lilpopa w Warszawie rozpoczął działalność agitacyjną wśród robotników.

W ruchu robotniczym na ziemiach polskich można wyodrębnić dwa nurty:

- **rewolucyjny**, komunistyczny – przeciwstawianie się dążeniom niepodległościowym: po zwycięstwie rewolucji znikną państwa i zapanuje braterstwo między narodami; walka o zdobycie władzy drogą rewolucji, wprowadzenie dyktatury (czyli jednej władzy) proletariatu (partie: „Proletariat” i **SDKPiL** – Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy);
- **niepodległościowy**, reformistyczny – walka o wyzwolenie narodowe i przemiany na drodze pokojowych reform (partia: **PPS** – Polska Partia Socjalistyczna)

SŁOWNICZEK TERMINÓW Z HISTORII

- abolisjonizm** – XIX-wieczny ruch polityczno-społeczny w USA stawiający sobie za cel zniesienie niewolnictwa Murzynów, a później walczący z dyskryminacją rasową
- absolutum dominium** – absolutna władza panującego
- adres** – zbiorowe pismo, petycja wystosowana do władz
- akademizm** – nurt w sztukach plastycznych, który największy rozwój osiągnął w XVIII i pierwszej połowie XIX w.; preferował naśladownictwo dzieł uznanych artystów, przedstawiciele nurtu twierdzili, że korzystanie z doświadczeń mistrzów daje artyście dobre podstawy; z czasem jednak akademicy zaczęli wpływać hamująco na rozwój sztuki
- antysemityzm** – wrogość w stosunku do Żydów jako narodowych (lub religijnych) grup mniejszościowych, często połączona z różnego rodzaju dyskryminacją (ekonomiczną, polityczną)
- autonomia** – prawo narodu (państwa, instytucji itp.) do samodzielnego rozstrzygania i kierowania swoimi wewnętrznymi sprawami
- autorytaryzm** – rządy pośrednie między absolutyzmem a demokracją; w państwie autorytarnym jest konstytucja określająca m.in. zakres swobód obywatelskich, jest parlament uchwalający ustawy, ale rząd powołuje i kontroluje jedynie panujący władca
- barok** – epoka w kulturze trwająca w XVII i 1 poł. XVIII wieku, zapoczątkowana soborem trydenckim i reformacją; jako styl artystyczny barok cechował przepych, dominacja formy nad treścią, bogata ornamentyka i zdobnictwo, w literaturze niezwykle bogactwo zaskakujących czytelnika środków artystycznych. Sztuka barokowa miała olśniewać, zachwycać
- bierne prawo wyborcze** – prawo do kandydowania
- branka** – pobór do wojska w carskiej Rosji
- burszowie** – ruch studencki w Niemczech opowiadający się za zjednoczeniem państwa i likwidacją absolutyzmu
- burżuazja** – grupa społeczna, która dysponuje kapitałem
- czynne prawo wyborcze** – prawo do głosowania w wyborach
- deflacja** – zmniejszenie ilości pieniędzy w obiegu, co prowadzi do wzrostu podaży, a w konsekwencji do spadku cen i zatrudnienia
- dekabryści** – grupa szlacheckich rewolucjonistów rosyjskich występująca przeciwko samowładztwu cara, dążąca do przekształcenia Rosji w państwo konstytucyjne
- dekret** – akt prawny o mocy ustawy, ale nie wydany przez parlament, lecz przez inny uprawniony do tego organ władzy
- demokracja szlachecka** – forma monarchii, która ukształtowała się w Polsce w XVI w., polegająca na współrządzeniu w państwie szlachty i króla